ROUBÍK, F. (1941): *Příručka vlastivědné práce*. Praha: Jan Štenc.
SEJČEK, Z. – ŽANDA, M. (2009): *Pomístní jména v Ronově nad Dobravou*. Ronov nad Doubravou: Město Ronov nad Doubravou.
SLEPIČKA, J. (2017): Místní jména v Hrabové. In: M. Slepička (ed.), *Historie obce Hrabová. Dějiny, památky a osobnosti Hrabové od 13. století po současnost*. Ostrava: Městský obvod Hrabová, s. 361–397.
SOFRON, J. – NESVADBOVÁ, J. (1997): Místní a pomístní jména. In: J. Nesvadbová – J. Čihák (eds.), *Flóra a vegetace města Plzně*. Plzeň: Západočeské muzeum Plzeň, s. 19–23.
ŠILAR, J. (2015): *Názvy částí obce Horní Čermná*. Horní Čermná: Obec Horní Čermná.
ŠMEJDOVÁ, I. (2001): *Malý slovník krkonošských názvů*. Praha: Olympia.
ŠMILAUER, V. (1963): *Úvod do toponomastiky*. Praha: SPN.
ŠRÁMEK, R. (2007): Onomastika. In: J. Pleskalová – M. Krčmová – R. Večerka – P. Karlík (eds.), *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, s. 377–425.
ŠRÁMEK, R. (2013): *Jména obcí a sídel na Hlučínsku. Průvodce po místních jménech specifického regionu Moravskoslezského kraje*. Hlučín: Muzeum Hlučínska.
VODVÁŘKA, V. (2006): *Lány a okolí ve světle místních a pomístních jmen.* Rakovník: SOkA Rakovník – SObA Praha.

Žaneta D v o ř á k o v á (Praha)

MARTYNA GIBKA: THE FUNCTIONS OF CHARACTERS' PROPER NAMES IN A NOVEL. A THEORETICAL APPROACH AND ITS APPLICATION. E-book. Kindle Edition 2017, 208 s., ASIN B076GQH59H

Literární onomastika se v posledních letech těší velkému zájmu odborníků. Byla vydána řada stěžejních publikací – jmenujme např. teoretické práce F. Debuse (2002) v Německu, M. Cyzmanové (2009) v Polsku, P. Odaloše (2012) na Slovensku a u nás monografii Ž. Dvořákové (2017). Velký důraz je v nich kladen především na funkce literárních vlastních jmen. Mezi výše uvedené nyní přibyla další zajímavá práce s názvem *The functions of characters' proper names in a novel. A theoretical approach and its application* (2017) z pera M. Gibké, mladé polské onomastičky píšící anglicky.

Hlavním cílem deklarovaným v úvodu této disertace, kterou M. Gibka obhájila na univerzitě v Gdaňsku, je prezentovat a uspořádat dosavadní stav bádání a navrhnout nové metody přístupu k literárním jménům. Autorka reaguje kriticky na názory, že již máme konečný seznam funkcí vlastních jmen a že již byly předsta-

veny všechny možné aspekty těchto funkcí. Správně upozorňuje na to, že je tento domněle daný rejstřík v každé další studii upravován – jsou přidávány další funkce, definice a rozsah dříve identifikovaných funkcí se mění. Výsledkem je proto chaos. Odmítá však zároveň názor M. Cyzmanové, že bychom místo přeorganizování dosavadních klasifikací měli přijít s kompletně novou metodou analýzy.

Práce M. Gibké je rozdělena do tří částí. V první autorka sumarizuje detailně studie publikované v polštině a angličtině. Ve druhé představuje novou teorii založenou na pojmenovacím aktu a na užití jména. Výsledkem má být metoda analýzy funkcí aplikovatelná na jakékoli beletristické dílo, jak se autorka snaží ukázat v poslední části studie na rozboru tří románů rozdílných žánrů.

1. Představení dosavadního výzkumu

Polské studie rozděluje autorka do tří velkých skupin podle toho, jaký mají vztah ke stěžejnímu dílu polské literární onomastiky *Nazewnictwo w utworach Stefana Żeromskiego* od A. Wilkoně. Jsou to práce předcházející Wilkoňovým tezím (S. Reczek, M. Piszczkowski, K. Górski). Další skupinu tvoří studie založené na jeho práci, M. Gibka se přitom zabývá pouze studiemi, které něco k Wilkoňově klasifikaci přidaly, nebo v ní něco změnily (jako byly práce L. M. Szewczykové, I. Sarnowské-Giefingové, U. Kęsikowé, Cz. Kosyla, A. Cieślikowé, G. Surmové, A. Siwiece, M. Szelewského, E. Sławkowé, I. Domaciukové), zvlášť pak vyčleňuje stati, které sice nejsou přímo na Wilkoňově teorii založeny, ale přesto jsou s ní spojeny (I. Sarnowska-Giefingová, M. Malcová, H. Górná). Do třetí skupiny řadí studie, které na A. Wilkoně záměrně nenavazují (M. Basaj, E. Rudnická-Firová a E. Sławkowá, P. Żmigrodzki), nebo které jej kritizují (K. Rymut, A. Cieślikowa, M. Cyzmanová).

Čekali bychom, že pokud autorka třídí studie ve vztahu k práci A. Wilkoně, pak jeho dílo také detailně zanalyzuje, což se ovšem nestalo (je ale pravdou, že to učinili již dříve mnozí jiní), autorka pouze shrnuje jeho základní teze, přitom zdůrazňuje, že A. Wilkoń nedefinoval termín funkce vlastního jména v literárním díle a jeho typologie funkcí neměla být univerzální ani vyčerpávající, měla pouze popsat propria v díle S. Żeromského, a tak je nutno k ní přistupovat.

Uvnitř výše uvedených vyčleněných skupin představuje M. Gibka autory chronologicky a jejich práce kriticky hodnotí. Zaměřuje se přitom pouze na díla věnovaná problematice funkcí, ostatní pomíjí. Některým autorům přitom věnuje více pozornosti, jiní jsou zmíněni spíše okrajově. Autorka však přesvědčivě dokazuje, že je velmi dobře obeznámena s dosavadním polským výzkumem. Ostře polemizuje zvl. s M. Cyzmanovou a upozorňuje na některé logické rozpory v jejích tvrzeních. Následně uvádí dlouhý výčet terminologických chyb, jichž se dopustili různí další autoři, což je pro ni důkazem toho, že v literárněonomastické praxi

panuje nepřehledná situace. Na tomto místě by se jistě hodilo nějaké souhrnné srovnání, např. ve formě přehledné tabulky, kde by bylo jasně vidět, co tedy který autor z Wilkoňých funkcí převzal, co k nim přidal, které přejmenoval atd., protože čtenář, jenž nezná situaci v polské literární onomastice tak detailně, se ve výčtu postupně nevyhnutelně ztratí. Souhlasíme se závěrem M. Gibké, že „typologie funkcí vlastních jmen v literárních dílech potřebuje být vybudována na jasném teoretickém základě. Navíc by měla být organizována.“[1]

Prezentované anglicky psané studie (J. B. Rudnyckyj, I. Gerus-Tarnawecky, G. Alvarez-Altmanová, L. Ashley, B. Windtová) se zabývají typologiemi jmen a funkcemi spíše okrajově, velmi často nabízejí pouze příklady bez jasných definic, podle M. Gibké (a s tímto názorem se ztotožňujeme) jim chybí teoretický základ, nástroje i metodologie.

Za nedostatek posuzované monografie považujeme to, že se M. Gibka omezuje jen na zdroje polské a anglické, přestože se sama v závěru celé práce zmiňuje o velkém množství studií ve slovanských i germánských jazycích, které byly publikovány, ovšem nevychází z nich a neuvádí je ani v seznamu literatury. Zcela mylně se např. v poznámce 7 domnívá, že: „Mnoho prací je publikováno v jiných slovanských zemích, např. v České republice a na Slovensku, ale tyto práce jsou odvozené od polských a nerozvíjí diskutované téma.“[2]

2. Funkce vlastních jmen postav v románu

Ambiciózním cílem M. Gibké bylo vytvořit teorii založenou na onymických funkcích, kterou lze aplikovat na jakékoli prozaické dílo z jakéhokoli období a jakéhokoli žánru. Uvědomuje si odlišnou strukturu pojmenování a užívání jména v próze, poezii a dramatu, její práce je založena pouze na próze. Autorka souhlasí (stejně jako my) s A. Cieślikowou a E. Rzetelskou-Feleszkovou, že je třeba na funkce pohlížet nejen ze strany autorské produkce, ale i čtenářské recepce.

Základem pro definování funkcí v její práci je akt pojmenování v díle a akt užívání jména v díle (tj. situace, kdy postava mluví o svém jménu nebo kdy mluví o jiné fiktivní postavě a označuje ji jménem). Podle M. Gibké jsou přitom třeba dvě definice – jedna pro „stálé“ (permanent) funkce identifikované na základě pojmenovacího aktu, a jiná pro „momentální“ (momentary) funkce na základě užívání jména. Přebírá a užívá přitom některé z návrhů A. Wilkoně a jeho následovníků.

---

[1] „The typology of functions of *nomina propria* in literary works need to be built on a clearly defined theoretical foundation. Futhermore, it also should be organised.“

[2] „There have also been a lot of works published in other Slavic countries, for instance in the Czech Republic and Slovakia, but these works are derivative with regard to the Polish ones and do not develop the discussed topic.“

2.1 Akt pojmenování a stálé funkce

Rozšiřuje trojici elementů I. Lutterera – k tomu, kdo jméno dává (M. Gibka jej nazývá the namer a umísťuje jej dovnitř fikčního světa), k pojmenovávanému objektu (the denoted character) a k dávanému jménu (the name) přidává uživatele (the user), který stojí uvnitř fikčního světa, ale vně samotného aktu pojmenovávání. Mimo fikční svět pak stojí spisovatel (the author) a čtenář (the reader). Dalšími prvky jsou podle ní situační kontext autora (the situational context of the author) a situační kontext toho, kdo pojmenovává (the situational context of the namer). Upozorňuje na to, že mohou v zásadě nastat dvě základní situace – buď je dáno jméno postavě, která předtím žádné neměla, nebo je postava přejmenována.

Pod pojmem funkce chápe M. Gibka roli, kterou hraje jméno ve vztahu ke konkrétnímu elementu pojmenovávacího aktu. Těchto prvků, jak již bylo řečeno, je osm, proto rozlišuje i osm možných vztahů. Záměrně přitom zcela pomíjí primární funkci vlastního jména, tj. identifikaci a diferenciaci. V tom (bohužel) není sama, většina literárních onomastiků se zabývá především funkcemi dodatkovými, stojícími na pomyslné periferii. Jak ukazuje v tabulce, některé funkce přitom slouží ve více vztazích. Definice funkcí je proto uspořádána podle těchto vztahů.

1. Funkce jména ve vztahu k pojmenované postavě – *sémantická* (popisuje rysy postavy), *sociologická* (jméno indikuje sociální, skupinovou nebo národní příslušnost postavy) a *konativní* (jméno vyvolává reakci u pojmenované postavy nebo způsobuje to, že pojmenovaná postava něco udělá, mezi reakce patří např. to, že se jí jméno /ne/líbí, mění si ho, zakazuje jeho užívání atd.).

2. Funkce jména ve vztahu k tomu, kdo jméno dává – *expresivní* (užití jména vyjadřuje emoci /pozitivní či negativní/ vůči pojmenovávanému nebo vůči samotnému jménu) a *přací* (vyjadřuje jménem vlastnosti, které by ten, který pojmenovává, chtěl, aby pojmenovaný měl, např. Marie = čistota).

3. Funkce jména ve vztahu k situačnímu kontextu toho, kdo pojmenovává – *aluzivní* (aluze na jiné postavy ze stejného fikčního světa) nebo *vzpomínková funkce* (odkazuje k subjektům ze světa toho, kdo pojmenovává, např. k postavám nebo k událostem).

4. Funkce jména ve vztahu ke jménům samotným – *poetická funkce* (jméno upoutává recipientovu pozornost na svou strukturu, přitom neodkazuje na jiné prvky pojmenovávacího aktu).

5. Funkce jména ve vztahu k uživateli – *humoristická* (jméno vzniklo pro pobavení fiktivních postav), *konativní* (jméno vyvolává pocity či emoce v uživateli nebo způsobuje to, že něco udělá), *didakticko-edukativní* (jméno obsahuje uživatelovu znalost, projevuje se např. u jmen historických postav vystupujících ve fikci) a *maskovací* (jméno skrývá identitu před ostatními postavami).

6. Funkce jména ve vztahu k autorovi – *expresivní funkce* (jméno vyjadřuje autorovy emoce vůči postavě).

7. Funkce jména ve vztahu k situačnímu kontextu autora – *lokalizační* (jméno situuje příběh do konkrétního času a místa), *aluzivní* (jméno odkazuje k reálným lidem z autorova situačního kontextu) a *vzpomínková funkce* (jméno odkazuje k subjektům reálného světa, které mají pro autora velký význam).

8. Funkce jména ve vztahu ke čtenáři – *humoristická* (čtenář se směje jménu postavy – těžko však přitom předvídat či zjistit reakci každého čtenáře), *konotativní* (čtenář reaguje nebo kvůli jménu postavy něco udělá), *didakticko-edukativní* (jméno odkazuje k reálným postavám z neliterárního světa) a *maskovací* (jméno skrývá před čtenářem identitu pojmenovaného).

K uvedenému výčtu nenabízí autorka prakticky žádné příklady, kterými by své definice ilustrovala. Není proto zcela jasné, co míní tím, že má jméno vyvolat nějakou reakci nebo přimět např. čtenáře, aby něco udělal (co?). Čtenářovou reakcí na jméno by mohl být např. smích, ale to je podle M. Gibké jiná funkce (humoristická). Není také zcela jasné, jak se liší funkce aluzivní a vzpomínková v bodu 7 (v obou případech se hovoří o odkazu k reálnému světu) a jaký má vztah k funkci didakticko-edukativní, která též odkazuje k reálným postavám, atd.

V další kapitole se autorka zabývá specifickou situací, kdy román zahrnuje dva fikční světy, např. když postava románu píše román nebo když román obsahuje jména postav z jiných literárních děl.[3] Definice funkcí zůstane podle ní v takovém případě v platnosti, přestože se změní pojmenovávací akt.

2.2 Akt užívání jména a momentální funkce

Momentální funkce jsou podle M. Gibké založeny na užití/užívání jména v románu. Autor (the author), jeho situační kontext (the situational context of the author) a čtenář (the reader) mohou být definováni stejně jako u pojmenovacího aktu. Jméno (the name) odkazuje k použitému propriu. Mluvčí (the speaker) je postava, která jméno použije. Jako situační kontext užití jména (the situational context of using the name) jsou chápány všechny sociální a psychické okolnosti doprovázející akt užití jména. Těchto pět elementů (kromě čtenáře) je nezbytných pro to, aby mohl akt užití jména nastat. Kromě nich vystupuje v diagramu, který M. Gibka představuje, ještě pojmenovaná postava (the denoted character), recipient (the recipient) a obecenstvo (the audicence), což jsou všechno fiktivní postavy románu.

K užívání jména dochází, pokud chce postava oslovit jinou postavu, nebo na ni odkázat, dále pokud si postava vybírá jméno, které bude chtít užívat, nebo když postava jméno vysloví. Autorka nezapomíná ani na situaci, kdy není jméno přímo vysloveno, ale je pouze myšleno, pak nazývá mluvčího „tichým“ (the silent speaker).

---

[3] Tyto postavy ovšem autor nepojmenoval, pouze je přejal z jiného díla, proto tu podle M. Gibké není pojmenovávací akt, který by mohl být zkoumán.

Funkce literárních vlastních jmen pak definuje ve vztahu k aktu užití jména. Domnívá se, že pokud má jméno onymickou funkci od okamžiku pojmenování, má tuto funkci také při každém užití tohoto jména, jako příklad uvádí indikaci národnosti (tj. sociologickou funkci), která se objeví pokaždé, když je jméno použito. Identifikovat proto tuto funkci stačí jednou. Existují však podle ní funkce, které se nevyskytují od okamžiku pojmenování a nedoprovázejí jméno při každém užití, ale objevují se pouze v individuálních situacích užití jména.

Momentální funkce definuje na základě devíti vztahů:

1. Funkce jména ve vztahu k mluvčímu – *sociologická* (jméno vyjadřuje příslušnost sociální nebo skupinovou, nadřazenost nebo podřazenost prezentovanou z jeho úhlu pohledu), *expresivní* (vyjadřuje emoce mluvčího), *humoristická* (jméno způsobí, že se mluvčí směje), *maskovací* (jméno je skryto před mluvčím) a *prozrazující* (opak maskovací funkce, dochází-li k odhalení informací o řečníkovi jménem, kterého používá, např. jeho střízlivost nebo intoxikace, zranění ústní dutiny nebo mentální postižení).

2. Funkce jména ve vztahu k jménu samému – *poetická funkce* (jméno přitáhne pozornost na svou strukturu, která do té doby zůstala nepovšimnuta).

3. Funkce jména ve vztahu k situačnímu kontextu užití jména – pouze *konativní funkce* (jméno vytváří atmosféru).

4. Funkce jména ve vztahu k pojmenované postavě – *sémantická* (jméno neodkazuje k postavě od okamžiku pojmenování, ale jen v určité situaci, většinou za okolností, které mění kvality pojmenovaného), *sociologická*, *humoristická* (pojmenovaná postava se směje jménu), *konativní* (užití jména vyprovokuje reakci či akci pojmenovaného) a *maskovací funkce* (mluvčí skrývá před pojmenovanou postavou svou identitu nebo nějaká fakta, jako příklad M. Gibka uvádí užívání rodného jména místo příjmení nebo obráceně).

5. Funkce jména ve vztahu k recipientovi – *humoristická* a *konativní* (recipient se směje, či koná), *maskovací* (jméno skrývá identitu mluvčího nebo pojmenovaného objektu).

6. Funkce jména ve vztahu k obecenstvu – stejné jako u recipienta.

7. Funkce jména ve vztahu k autorovi – pouze *expresivní*.

8. Funkce ve vztahu k situačnímu kontextu autora – žádné momentální funkce, pouze trvalé.

9. Funkce jména ve vztahu ke čtenáři – *humoristická* (čtenáře pobaví konkrétní užití jména), *konativní* (jméno vyprovokuje čtenářovu reakci) a *maskovací* (jméno skrývá identitu pojmenované postavy).

Stejně jako v předchozí části věnované stálým funkcím, ani u funkcí momentálních se až na výjimky nedočkáme žádných vysvětlujících příkladů. Nutno říci, že mnohé zde předkládané funkce jsou definovány vágně a těžko říci, co si pod nimi představit.

Nakonec se autorka opět zabývá užitím jména v románu, který obsahuje dva fikční světy. Dále pojednává o užití jména v románu, v němž vystupují jména z jiných literárních děl, a zavádí termín „citované jméno“ (the cited name).

3. Aplikace teorie

Svou teorii aplikuje M. Gibka na tři současné britské romány – *Země vod* (Waterland) od G. Swifta, *Úžasný Mauric a jeho vzdělaní hlodavci* (The Amazing Maurice and his Educated Rodents) od T. Pratchetta a *Hedvábník* (The Silkworm) od J. K. Rowlingové píšící pod pseudonymem R. Galbraith. Vybrány byly tyto tři, neboť všechny tři mají odlišnou strukturu fikčního světa.

Zatímco část teoretická postrádala dle našeho názoru příklady, část aplikovaná se stává výčtem jmen mechanicky přiřazených do jednotlivých kategorií. Zvláště pasáž věnovaná Hedvábníkovi je kvůli různým vrstvám textů uvnitř textů pojata tak složitě, že je téměř nečitelná i pro toho, kdo tuto detektivku zná.

Hodnocení některých jmen je přitom diskutabilní, např. usuzuje-li autorka na pozitivní vztah postavy otce k jeho dceři na základě toho, že ji oslovuje zdrobnělinou (domníváme se, že v rodinné komunikaci je oslovování dítěte hypokoristickou nebo domáckou podobou rodného jména zcela běžné a bezpříznakové). M. Gibka též nebere v potaz podstatný fakt, že všechna hodnocení jmen a jejich funkcí jsou naše interpretace, náš způsob čtení díla, některé autorem zamýšlené funkce nemusíme odhalit (např. kvůli velkému časovému odstupu nebo vlivem překladu), jiné můžeme autorovi podsunout, ačkoli je tak třeba ani nezamýšlel.

V této části nám však nejvíce ze všeho chybí jakýsi další krok, který by měl po takovéto analýze logicky následovat. Autorka sice spočítala všechna jména v románu, rozškatulkovala je a přiřadila k jednotlivým funkcím, ale již nám neřekla, co z toho vyplývá. Co nám volba těchto jmen říká o autorské poetice, o onymické struktuře díla, o díle samém? Nabízí nám pohled na použitá jména možnost jiného čtení románu? V podstatě jediným předloženým závěrem je banální konstatování, že některá jména neplní žádnou sekundární funkci, některá jich mají i více, a že některé funkce se realizují jediným jménem, jiné mnoha, některé potenciální vůbec, což však prý nemá být bráno jako nedostatek románu (!).

4. Závěr

Autorka se pokusila vytvořit univerzální návod aplikovatelný na jakékoli literární dílo. Byla přitom vedena potřebou vypořádat se s terminologickým a metodologickým chaosem, který v literární onomastice panuje. Její teorie je promyšlená a systematická. Zároveň není striktně uzavřená, ale lze podle ní přidávat další funkce. Každá taková snaha se cení. Uvidíme ale, zda se návrh M. Gibké ujme v praxi.

Velmi kladně hodnotíme i to, že je práce psána anglicky, což umožní její širší dopad a zvýší povědomí o polském výzkumu v zahraničí. Právě jazykovou bariéru a roztříštěnost výzkumu považujeme za jeden z největších problémů současné literární onomastiky.

LITERATURA

CYZMANOVÁ, M. (2009): *Osobowe nazwy własne w dziele literackim z perspektywy jego ontologii*. Toruń: Wydawnictwo naukowe Universytetu Mikolaja Kopernika.

DEBUS, F. (2002): *Namen in literarischen Werken. (Er-)Findung – Form – Funktion*. Mainz – Stuttgart: Akademie der Wissenschaften und der Literatur – Franz Steiner Verlag.

DVOŘÁKOVÁ, Ž. (2017): *Literární onomastika. Antroponyma*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.

ODALOŠ, P. (2012): *Literáronymá v slovenskej literatúre*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Agnieszka K o ł o d z i e j (Wrocław)

ГРИГОРІЙ Л. АРКУШИН: СЛОВНИК ЗООНІМІВ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ, А–Я. ПП ІВАНЮК В. П., Луцьк 2016, 288 с., ISBN 9789666006724

V roce 2016 vydalo Západopoleské onomasticko-dialektologické centrum Východoevropské národní univerzity Lesji Ukrajinky publikaci nazvanou Словник зоонімів північно-західної України. Tuto lexikografickou práci pečlivě zpracoval, uspořádal a k tisku připravil prof. Hryhorij Arkušyn. Už samotný titul výše zmíněného slovníku napovídá, že se jedná o dílo onomastické, jehož obsah je věnován jednomu z komponentů bionymického plánu jazyka, totiž zoonymii. Recenzovaný slovník si zaslouží pozornost zejména z toho důvodu, že se řadí mezi několik vzácných lexikografických zpracování týkajících se zvířecích jmen a přináší také hodně cenných informací o zoonymické soustavě na území Ukrajiny.

Je známo, že zoonomastika patří k jedné z nejmladších částí onomastiky a počet odborných textů, v nichž se vědci zaměřují na zkoumání zoonym, jejich formální a sémantickou analýzu, nelze srovnávat se zpracováními popisujícími pojmenovací soustavu jiných onymických kategorií, jako např. antroponymie či toponymie. Avšak je třeba zdůraznit, že se v průběhu posledních třiceti let počet prací z této oblasti významě zvýšil, bohužel nikoli ve stejném rozsahu ve všech slovanských